

© 2006: GerardNBorst

**INDRUKKEN OPGEDAAN TIJDENS HET INTERNATIONAL ECONOMIC HISTORY
CONGRESS HELSINKI
(AUGUSTUS 2006)**

GERARD N. BORST

Een jaar of wat geleden was ik fleuve *Het Bureau*. Hoe was, om het maar eens populair constant dubbel liggen. In deel *Plankton*, zorgt Maarten internationaal volkskundig

verslingerd aan Voskuils roman verging het mij bij het lezen? Het te zeggen, een kwestie van drie van de cyclus, getiteld Konings bezoek aan een congres in Boedapest voor

hilariteit. Het begint al in de trein van Wenen naar Boedapest als het congres nog in het verschiet ligt. Tegenover Koning zit een jonge Amerikaanse farmacologe die hem vraagt naar het onderwerp van zijn paper. ‘De wieg’, antwoordt Maarten.

De roman vervolgt dan met het Amerikaanse meisje.

“Ze keek hem verbaasd aan. ‘The what?’ ‘The cradle’, herhaalde hij wat duidelijker. ‘The thing they put the small ones in, when they want to get rid of them.’ Het meisje keek hem met een ongelovig lachje aan. ‘So etwas Dummes habe ich noch nie gehört’, zei het Hongaarse meisje dat naast hem zat. Hij glimlachte. ‘Ich auch nicht.’”

Op het congres zelf woont Maarten een lezing bij over het vrouwenhemd in Slowakije.

“De spreekster schikte de blaadjes die ze in haar hand had op de lessenaar en keek in de richting van de projector. ‘Bitte das erste Bild.’ ‘Das ist schon da’, antwoordde Füzes vanuit het donker.

Ze draaide zich langzaam om naar het projectiescherm. ‘Ich sehe, es ist schon da.’... Van wat ze daarna zei, verstond Maarten zo weinig dat hij al gauw geen moeite meer deed. Hij liet zijn gedachten zwerven tot ver buiten het congrescentrum, af en toe een blik werpend op het projectiescherm wanneer daar opnieuw een vrouwenhemd verscheen. ‘Verstehen Sie etwas von dem was sie sagt?’ vroeg hij zachtjes aan Klee. ‘Nichts’, bromde Klee terug [...]”

Zulke dingen – een onverstaanbaar verhaal, afdwalende gedachten – beleeft elke congresganger bij tijden. In Helsinki, waar tussen 21 en 25 augustus 2006 het veertiende International Economic History Congress plaatsvond, had ik het zelf bij een lezing over migratie in het Frans. ‘Repeterend geweer’, noteerde ik in m'n congresschrijfblok. ‘Niet te volgen.’

Het volkskundig congres in Boedapest komt er in Voskuils *Plankton* slecht af. Gelukkig hoef ik, als ik mijn impressies weergeef van het sociaal-economisch-historisch congres in Helsinki, niet in zijn voetsporen te treden. Voor mij althans was dit congres even inspirerend als leerzaam.

Op het veertiende International Economic History Congress kwamen een slordige duizend geschiedbeoefenaren af. In vijf dagen tijds werd in een universiteitscomplex een uit zijn voegen barstend programma afgewerkt. Zagen de globetrottende wetenschapsmensen zo ook nog iets van Helsinki? Jazeker. Ze moesten er weliswaar voor spijbelen, maar dat is sociaal- en economisch-historici wel toevertrouwd.

Voelde de nog
congresbezoeker zich
over een verzuimde
gevoelens verdwenen
Helsinki als een gek
overal in het hippe
tegenkwam met van die

onervaren
aanvankelijk schuldig
bijeenkomst, die
als sneeuw voor de in
schijnende zon, toen hij
stadscentrum slenteraars
kekke, door de

organisatie uitgereikte schoudertasjes. Spijbelen, op een congres van vijf volle werkdagen zwicht iedereen wel een keer voor de verleiding, het is ook een stap uit lijfsbehoud – in ruim 120 sessies werden honderden papers gepresenteerd! – en het gaat niet aan er moeilijk over te doen: ‘Honny soit qui mal y pense.’ Want in diezelfde week komt in de meesten ook de ware congrestitjer boven.

Wat is er op dit soort congressen nou aan de hand? Antwoord: op dit soort congressen stellen onderzoekers zich bloot aan de kritiek van vakgenoten. De aanwezigen strijden met elkaar, nemen elkaar de maat, branden elkaar af, hemelen elkaar op, krijgen een indruk van elkaars bezigheden, wijzen elkaar de weg, doen nieuwe ideeën op. Een congres als dit is de ontmoetingsplaats van de scientific community, die al debatterend de intersubjectiviteit bereikt die volgens Karl Popper, held van mijn jeugd, de groei van wetenschappelijke kennis waarborgt.

Het wordt tijd voor meer specifieke wederwaardigheden. Ik ga vertellen hoe in Helsinki een richtinggevende vraag de inhoud van mijn persoonlijke programma bepaalde. Die vraag luidde: Welke presentaties zouden het hoogste rendement kunnen opleveren in het licht van mijn proefschrift?

Een paar opmerkingen over mijn proefschriftplannen. De voorgenomen studie moet gaan over de cultureel-gevormde manieren van doen en denken die ik samenbreng onder de noemer ‘gedisciplineerde omgang met geld’. Van gedisciplineerd omgaan met geld is sprake als mensen budgetteren en uit eigen beweging sparen voor later. Bij mijn promotieonderzoek wil ik aannemelijk maken dat deze manieren van financieel doen, die onlosmakelijk verbonden zijn met bepaalde manieren van financieel denken, zich tegen het eind van de negentiende eeuw in Nederlandse burgergezinnen al tot een tweede natuur hadden ontwikkeld. Dat is één. Twee is dat ik de vraag wil beantwoorden in hoeverre deze burgerlijk-terughoudende omgang met geld in de loop van de twintigste eeuw op de voorgrond trad in het particuliere leven van Nederlandse arbeiders. Kan ik empirisch bevestigen dat arbeiders in het twintigste-eeuwse Nederland inderdaad een toenemende geneigdheid tot gedisciplineerd omgaan met geld vertoonden, dan is het vervolgens interessant om na te gaan in hoeverre deze ‘verburgerlijking’ samenhangt met de drang om vooruit te komen in de wereld.

Dat het met mijn proefschrift deze kant op moet, stond al vast vóór mijn vlucht naar Helsinki. Misschien hoef ik nu niet meer te onderstrepen dat de van Schiphol opstijgende socioloog iemand was met een grote belangstelling voor het thema opwaartse sociale mobiliteit. Eenmaal congresdeelnemer – parttime, dat heeft de lezer inmiddels begrepen, parttime – heb ik zoveel als mogelijk die presentaties met mijn aanwezigheid opgeluisterd waarbij dit thema op een of andere manier aan de orde kwam.

Zo bezocht ik ook de sessie 'Intergenerational transmission of occupation and social class'. Ik bewaar daaraan de beste herinneringen. Mij is met name het optreden van de Nederlandse socioloog Zijdeman bijgebleven. Richard Zijdeman heeft aan de Universiteit Utrecht een interessant project onder handen: hij beschrijft en analyseert het proces van statusverwerving in Nederland tussen 1860 en 1940. Tot dusver is zijn aandacht nog vooral uitgegaan naar Zeeland.

In Helsinki presenteerde Zijdeman de resultaten van zijn onderzoek naar beroepsstatusverwerving in deze provincie in de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. De sessiebezoekers werden vergast op een interessante ontdekking. Een analyse van beroepsgegevens heeft Zijdeman geleerd dat van generatie op generatie sociale stijging bij Zeeuwse katholieken een veel minder frequent verschijnsel was dan bij Zeeuwse protestanten. Dat de twee bevolkingsgroepen in dit opzicht duidelijk van elkaar verschilden, heeft volgens Zijdeman veel te maken met het feit dat de katholieke ideologie passiever is dan de protestante.

Ik onderging in Helsinki de attenderende werking van dit verhaal. In mijn onderzoek naar de gedisciplineerde omgang met geld, zo redeneerde ik na afloop van de sessie met Zijdeman, mag ik de factor religie niet verwaarlozen. Het is niet uit te sluiten dat men in protestante kringen, waar zich in samenhang met de calvinistische ideologie een sterkere sociale-stijgingsdrang aftekende, sneller de geneigdheid tot gedisciplineerd omgaan met geld vertoonde dan in katholieke kringen. Ik moet dat uitzoeken.

De kennismaking met Zijdeman was in Helsinki een hoogtepunt.

Richard Zijdeman promoveerde in 2010 aan de Universiteit Utrecht op de studie: *Status attainment in the Netherlands, 1811-1914. Spational and temporal variation before and during industrialization.*